

Kryckegransståt i Tillinge

MARIE ANDERSSON

Seden att fira kryckegransståt i samband med lysning inför ett bröllop finns dokumenterad i Tillinge socken, väster om Enköping. Vid åtminstone tre tillfällen togs en serie fotografier som till delar kommer att presenteras här.¹ Låt oss börja med den tillställning som vi vet mest om.

Storängen i maj 1927

*En halvmil från Enköping ligger ett hus
som på lördagskvällarna strålar av ljus*

Så börjar Jan Fridegårds "Ulundavisan" ur hans först publicerade verk från 1924.² Platsen han beskriver är Ullunda i Tillinge väster om Enköping – byn där hans familj för övrigt bodde under flera år, fram till någon månad innan han föddes.

Det var också dit Greta Åberg var på väg en lördagskväll i början av 1920-talet.³ Hon bodde på gården Storängen, strax utanför Enköping. Greta var runt 20 år gammal men trots det mörkrädd och ville inte gå ensam till dansen i Ullunda, så hennes mor följde henne en bit på vägen.⁴ Bäst Greta gick där i mörkret kom en gigg ifatt hen-

ne. I den färdades två unga män som stannade och erbjöd den unga Greta skjuts. Det var sonen till godsägaren på Lundby gård Harald Pettersson och hans vän, den tidigare praktikanten där Ernst Andersson från Enköping.⁵ Föga anade Greta då att en av de två unga herrarna, nämligen den sistnämnde, skulle komma att bli hennes livskamrat några år senare. För på det sättet möttes de första gången, Greta och Ernst. När sedan Ernsts två sysslingar, systrarna Axelina⁶ och Astrid,⁷ och Greta började umgås ledde det till att de tu träffades igen.

Vänskapen mellan Ernst och Greta utvecklades och 1926 förlovade de sig. Året därpå var det dags för bröllop. Det lyste för de unga tu i maj månad 1927 och den sista lysningssöndagen anordnade vännerna, så som seden bjöd i socknen, ett kryckegransståt. Deltagarna samlades i Hansta, nära Tillinge kyrka. Därifrån cyklade, red och åkte de i samlad tropp på riksvägen i riktning mot Enköping och till brudens föräldrahem i Storängen (fig. 1). I täten för procesionen red de uppladda förridarna. Efter

Fig. 1. Kryckegransståt i Storängen, Tillinge i maj 1927. Processionen har lämnat Hansta och är på väg nerför "Hovdesta backe" till Storängen. Vägen de färdas på är stora landsvägen mellan Stockholm, Enköping och Västerås. Fotografi i privat ägo.

dem kom vagnen där själva kryckegransen låg och uppe på den satt spelmännen. De var fyra stycken: en klarinettspelare och en dragspelsvirtuos samt två trumslagare som trakterade lite mer udda instrument, nämligen en gammal femtioliters mjölkflaska och en mjölkbunke av koppar. Därefter följde ett flertal ekipage bestående av gamla åkdon av skiftande slag. På dem satt glada och uppsluppna ungdomar, alla grant utstyrda.

Väl framme vid brudens hem red för-

ridarna fram till trappan där de blev mottagna av det blivande brudparet. Medan deltagarna spände ifrån sina hästar samlades en hel del åskådare. Därefter restes kryckegransen under jubel och till spelmannens musik (fig. 2). Samtidigt marscherade folkdanslaget från Björksta JUF, där Ernst var medlem, upp på gården med en egen spelman i täten. Flickorna i folkdanslaget sjöng en sång till brudparet, varefter deras ordförande E. Viktorsson höll ett tal som

Fig. 2. Kalle Hjort och Ivar Hedlund spelade klarinett och dragspel under kryckegransfesten i Storängen. Fotografi i privat ägo.

uttryckte välgångsönskningar och som han avslutade med att utbringa ett fyrfaldigt leve för fröken Åberg och herr Andersson. Han överlämnade också en lysningsgåva till de unga tu. Alla blev så inbjudna i hemmet på kaffe och förfriskningar (fig. 3). Det var fint väder denna tredje lysningsdag, den 15 maj 1927. När förfriskningarna var intagna blev det därför dans utomhus på gården. Under tiden röjdes det undan efter kaffet i salen och där inne fortsatte sedan dansen –

där särskilt folkdanslaget framförde gamla välkända danser med "kläm och rutin".⁸ Efter några timmars trevlig samvaro avslutades tillställningen.

Några veckor senare, på pingstaftonen den 4 juni 1927, ägde bröllopet rum i Tillinge kyrka med Birger Forell som vigselförrättare.⁹ Därefter följde middag i brudens hem i Storängen (fig. 4). Under den samlingen upplästes också som brukligt var ett antal lyckönskningstelegram, med verser

Fig. 3. Samling framför brudens hem i Storängen i samband med kryckegransståt den 15 maj 1927. Fotografi i privat ägo.

som "När det artar sig till krig, kyss varann och tig. Kusin Svea". De unga två kom sedan att bosätta sig i Långbacken i Svinnegarn, där de drev ett arrenderat jordbruk och där Ernst dessutom tämligen snabbt fick uppdrag inom socknen. Där föddes deras tre barn Britt,¹⁰ Stig¹¹ och Arne.¹² 1946 flyttade familjen till släktgården i Hagby, Tillinge,

som man köpt något år tidigare och där man fortsatte att bedriva jordbruk.¹³

Hagby i februari 1927

Det kan tyckas som en märklig slump att i det som senare skulle bli grannhuset i Hagby hade år 1927, samma år som ovan nämnda Greta och Ernst, ett annat par fi-

Fig. 4. Samling framför huset i Storängen i samband med bröllopet den 4 juni 1927. Fotografi i privat ägo.

rat kryckegransståt. Det blivande brudparet hette också Greta¹⁴ och Ernst¹⁵ – som upplagt för sammanblandningar! Från deras kryckegransståt den 20 februari 1927, deras andra lysningsdag, finns också bilder bevarade (fig. 5–8). Bröllopet mellan Greta Lundberg och Ernst Andersson ägde sedan rum den 5 mars i Tillinge kyrka. Vigselför-

rättare var Olof Björzell.¹⁶ Ett par månader efter bröllopet flyttade de till sitt första gemensamma hem i Kalmar socken i Håbo, där de bosatte sig på Våppeby gård.¹⁷

Broby i april 1928

Ett år efter Greta Åbergs och Ernst Anderssons bröllopsfirande vid Storängen gifte sig

Fig. 5. Kryckegransståt i Hagby, Tillinge i februari 1927. Deltagarna passerar vägkorsningen som kallades "Vindsberga pil" och som var vida känd. Skyltarna visar vägen till Stockholm (dock felriktad) och Bred. I bakgrunden skymtar Tillinge kyrka. Fotografi i Tillinge hembygdsförenings ägo.

Fig. 6. Förridarna har nått fram till Hagby, Tillinge. Fotografi i Tillinge hembygdsförenings ägo.

Fig. 7. Följet är framme vid den blivande bruden Greta Lundbergs föräldrahem, och kryckegranen har rests framför huset. Fotografi i Tillinge hembygdsförenings ägo.

Fig. 8. Alla vännerna uppställda framför Lundbergs hus i Hagby, tillsammans med det blivande brudparet (i mitten). Fotografi i Tillinge hembygdsförenings ägo.

Fig. 9. Kryckegransståt i Broby, Tillinge 1928. Deltagarna samlade framför brudgummen Ernst Erikssons föräldrahem. Fotografi i privat ägo.

en av Ernsts vänner, Ernst Eriksson¹⁸ i Broby, Tillinge, med hans sysling Astrid Andersson¹⁹ från Hagby. Det lyste för dem i mars och april månad. Bröllopet ägde sedan rum den 1 juni 1928 och Birger Forell var återigen vigselförrättare. Från deras kryckegransståt finns också en bild bevarad (fig. 9).

Lundbacken, Stora Järstena, i maj 1938
Så sent som år 1938 vet vi att traditionen med kryckegransståt levde kvar i Tillinge. Det året lyste det i maj månad till bröllop för Karin Björklund²⁰ från gården Lundbacken i Stora Järstena, Tillinge och Valde Andersson²¹ i Hovdesta, Tillinge. Den 8

Fig. 10. Kryckegransståt i Lundbacken, Stora Järstena, Tillinge 1938. Deltagarna samlades vid Vindsberga för att sedan bege sig till den blivande brudens hem. Fotografi i privat ägo.

Fig. 11. Kryckegransen med spelmän sittandes ovanpå. Här var man strax framme vid Mälby skola, och på andra sidan järnvägen syns backen där Karins föräldrahem låg. Fotografi i privat ägo.

Fig. 12. Kryckegranen bärs från vagnen till den plats på gräsmattan där den ska resas. Fotograf i privat ägo.

maj, som var den andra lysningssöndagen, ordnades ett kryckegransståt för det blivande brudparet.

Vid halv tolvtiden avgick tåget, som bestod av ett tiotal ekipage, från Vindsberga i Tillinge. Trots ett besvärligt väder, det regnade, blåste och snöade, deltog ett femtiotal personer, alla uppklädda i gamla helgdagskläder. Längst fram red två förridare (fig. 10–11). På kryckegranen satt en skylt med texten ”Karin och Valde gratuleras”. När den restes vid brudens föräldrahem sjöng kyrkokören en sång. Samtliga deltagare bjöds sedan på kaffe och då fortsatte hyllningarna med tal av kantor Harald Boberg.²² Han sade bl.a. att kryckegranen med sina två toppar på en gemensam stam i hans tycke symboliserade tvenne männis-

kors förening (fig. 12). Även representanter för föreningslivet, där de båda var aktiva, höll tal och överlämnade minnesgåvor till de trolovade. Kyrkokören sjöng ytterligare två sånger: ”Liten Karin tjänte” och ”Litet bo jag sätta vill”. Därefter var det dags för folklekar, uppvisade av folkdanslaget. Framåt kvällen var festen slut.

Bröllopet mellan Karin och Valde ägde rum på pingstaftonen den 4 juni 1938 i Tillinge kyrka inför ett stort antal människor. Vigsselförrättare var Enok Hedberg.²³ Efteråt gavs middag i brudens föräldrahem i Stora Järstena. Valde hade i unga år förlorat sina föräldrar; sin far 1931 i en bilolycka och sin mor i en olycka med ett strömförande stängsel året efter. Han och hans två yngre syskon hade dock, med hjälp av släktingar,

kunnat bo kvar på gården i Hovdesta. Valde tog sedan i samband med bröllopet över gården och de nygifta bosatte sig där. De bedrev lantbruk men fortsatte också sitt aktiva liv inom föreningslivet m.m. i Tillinge med omnejd.

Noter

- 1 Fotografierna från Hagby i februari 1927 tillhör Tillinge hembygdsförening. De övriga är i privat ägo.
- 2 Fridegård 2007.
- 3 Gunborg Margareta "Greta" Åberg. Född 1903 i Altuna. Död 2004 i Hagby, Tillinge. Flera av personuppgifterna i artikeln är hämtade ur Enköpings, Härkebergas och Tillinges kyrkoarkiv (ULA 10206, 10467 och 11547).
- 4 Ullunda festplats ordnade 324 danser under åren 1923-40, enligt uppgifter från Enabygdsarkivet sammanställda av Erik Strand. Även stavningen Ulunda förekommer.
- 5 Ernst Vilhelm Andersson. Född 1899 på Eriksgatan 32 (numera benämnd Sandgatan 32) i Enköping. Död 1980 i Hagby, Tillinge. Drabbades för övrigt av spanska sjukan under tiden som praktikant på Lundby, något som botades med vila och konjak – allt enligt ordination och överinsende av dr Ernst Westerlund, "Enköpings-doktorn" kallad.
- 6 Axelina Kristina Andersson. Född år 1896 i Hagby, Tillinge. Död 1999 i Bromma. Gift 1928 med Edvin Wide, olympisk medaljör m.m. i löpning.
- 7 Astrid Margareta Andersson. Född år 1900 i Hagby, Tillinge. Död 1980 i Broby, Tillinge. Gift 1928 med Ernst Eriksson i Broby. Se också längre fram i texten.
- 8 Enligt en artikel i *Enköpings-Posten* i maj 1927.
- 9 Birger Forell (1893-1958) var tillförordnad kyrkoherde i Tillinge under åren 1926-29 (Berg 2007). Han har beskrivits som en av sin tids största fredskämpar på grund av sina insatser i Europa åren efter tjänsten i Tillinge.
- 10 Dog som spädbarn år 1929.
- 11 Stig Andersson, min far. Född 1932 i Långbacken, Svinnegarn. Död 2015 i Tibble, Tillinge.
- 12 Arne Andersson. Född 1938 i Långbacken, Svinnegarn. Bor idag i Hagby, Tillinge.
- 13 Gården i Hagby där Ernst ovan nämnda sysslingar Axelina och Astrid växte upp. Senare skulle Ernst kontor på ovanvåningen, komma att fungera som kommunalkontor för Åsunda kommun.
- 14 Greta Lundberg. Född 1899 i Hagby, Tillinge. Död 1991 i Enköping. Senare känd som "Åkar-Greta", då hon drev åkeri i Enköping.
- 15 Ernst Andersson. Född 1893 i Hovdesta, Tillinge. Död 1955 i Enköping.
- 16 Olof Björsell (1893-1971), komminister i Enköping 1924-29 (Berg 2007).
- 17 Idag är deras gamla ladugård Åbergs museum i Bålsta, enligt uppgifter från Lars Andersson, Vappa, Tillinge.

- 18 Ernst Eriksson. Född 1901 i Broby, Tillinge. Död 1969 i Broby, Tillinge.
- 19 Astrid Andersson, se not 7.
- 20 Karin Björklund. Född 1914 i Stora Järstena, Tillinge. Död 2000 i Hovdesta, Tillinge.
- 21 Valde Andersson. Född 1915 i Malma, Härkeberga. Död 1979 i Ullbro, Tillinge.
- 22 Jakob Harald Lovin Boberg (1882–1973). Folkskollärare och kantor i Tillinge från 1921.
- 23 Enok Hedberg (1871–1947). Tillförordnad kyrkoherde i Tillinge 1936–39 (Berg 2007).

Källor och litteratur

Otryckta källor

Landsarkivet, Uppsala (ULA):

Tillinge församlings kyrkoarkiv, 11547. Födelse- och dopböcker samt husförhörslängder.

Enköpings församlings kyrkoarkiv, 10206. Födelse- och dopböcker, husförhörslängder, lysnings- och vigselböcker samt död- och begravningsböcker.

Härkeberga församlings kyrkoarkiv, 10467. Födelse- och dopböcker, husförhörslängder, lysnings- och vigselböcker samt död- och begravningsböcker.

Sveriges släktforskarförbund:

Sveriges Dödbok nr 7 1860–2016. Databas 2016.

Tillinge hembygdskommitté:

Fotografier från Hagby februari 1927.

Villberga hembygdskommitté:

Enabygdskommitté.

Privat ägo:

Fotografier från Storängen 1927, Broby 1928 och Lundbacken, Stora Järstena 1938.

Muntliga uppgifter:

Greta Andersson (född Åberg), Hagby, Tillinge (blivande brud i Storängen 1927). Bandad intervju från 1994.

Lars Andersson, Vappa, Tillinge, brorsson till Ernst Andersson från Hovdesta. Intervju 2017.

Sune Andersson, Hovdesta, Tillinge, son till Karin och Valde Andersson. Intervju 2018.

Tryckta källor och litteratur

Berg, Lars-Otto: *Uppsala stifts herdaminne* II:8:2. Uppsala 2007.

Fridegård, Jan: *Jag, Jan Fridegård. Självbiografiska texter från Enköpings- och Håbotrakten* red. Hans Söder. Stockholm 2007.

Enköpings-Posten maj 1927, maj 1928.

Marie Andersson är ordförande i Upplands fornminnesförening och hembygdskommitté och vice ordförande i Tillinge hembygdskommitté.